کارەساتی هەڵەبجە لە ڕۆمانی قوربانی ژمارە 256 دا… سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموو ڕووداوێك كە ڕوودەدات، پەیوەستە بە كات و شوێنێكی دیاریكراو. كردەی ڕووداو دوای ڕوودانی دەبێتە مێژوو، بۆیەشە گەڕانەوەمان بۆ ڕووداوەكە، واتا گەڕانەوە بۆ مێژوو، كە تیایدا بە شێوەیەكی كرۆنۆلۆژییانە و بە دوای یەكترداهاتنی زنجیرەی ڕووداوەكان پێكدێنێت. بۆیە دەكرێ بڵێین هەموو ڕووداوێك هەڵگری دوو زەمەنی جیاوازە، زەمەنێك كە ڕووداوەكەی تیادا ڕوودەدات و دەمی ئێستای ڕووداوەكەیە، زەمەنێكیش كە دەگەڕێینەوە سەر ڕووداوەكە، دوای ساڵانێكی زۆر لە ڕوودانی ڕووداوەكە جا هەر ڕووداوێك بێت. یەكێك لە دیارترین خاسیەتەكانی گێڕانەوەی ڕووداوێك ئەوەیە، كە بگێڕەوەی ڕووداو، چەند توانای ئەوەی هەیە، ڕووداوەكە بگێڕێتەوە كۆنسێكتە مێژووییەكە و ئەو هەستە لای بۆ بگێڕەوە دروست بكات، كە ئەو لەنێو جەرگەی ڕووداوەكە دابووە، ئەگەر خۆشی تیادا بە شدار نەبووبێت. بەو مانایەی كە دەگەڕێینەوە سەر ڕووداوێكی مێژوویی، ئیدی بچینەوە نێو ئەو ساتانە و زەمەن بوەستێت، نەك خودی ڕووداوەكە، بێتەوە نێو زەمەنی ئێستا كە زەمەنی گێڕانەوەی ڕووداوەكەیە. ئەوەندەی وەك خوێنەرێك تێبینیم كرد بێت، لە بەشێك لە گێڕانەوە ئەدەبی و بایۆگرافییەكان، ئەو دوو زەمەنە لەلایەن نووسەرانەوە هەستی پێ ناكرێت و لە یەكتری جیا ناكرێنەوە. بەو مانایەی كە ڕووداوێك دەگێڕنەوە كە لە ڕابردوو ڕوویداوە، ئیدی لە بری ئەوەی بۆ زەمەنی ڕوودانی ڕووداوەكە بگەڕێنەوە، بە پێچەوانەوە ڕووداوەكە دێنە نێو زەمەنی ئێستا. بۆیەشە دەكەونە هەڵەی زەقەوە، كە خۆشیان هەستی پێ ناكەن. جارێكییان كتێبێكم لە بارەی كۆچڕەوەكە دەخوێندەوە، نووسەرەكەی نووسیبووی (باران لە پێنج ملیۆن مرۆڤی دەدا) ئەمە لە كاتێكدا ژمارەی دانیشتووانی هەرێمی كوردستان ئەو كات، ڕەنگە كەمتر لە دوو ملیۆنیش بووبێت. ئەم درك پێ نەكردنەی زەمەنی گێڕانەوە و زەمەنی ڕوودان، دواجار ئەو هەڵەیەی لێ دەكەوێتەوە. بۆیە كردەی گێڕانەوە، هەر تەنها گێڕانەوەی ڕووداوێك نییە، بەڵكو گەڕانەوەیە بۆ زەمەن، شوێن، هەموو ئەو پێكهاتە سرووشتی و مرۆیی و جوگرافی و كۆمەڵایەتی و ژینگەییانەی ژیانی ئەوكات. بەو مانایەی بۆگێڕەرەوە، لە پەراوێزی

گێڕانەوەی ڕووداوەکە، زەمەنی ئێستا جێدێڵێت و دەچێتەوە نێو ڕابردوو، لەگەڵ فەزای ڕووداوەکە دەژیت. لەو ڕوانگەیەوە، ڕۆمانی (قوربانی ژمارە 256) یەکێکە لەو ڕۆمانانەی کە خوێنەر لە میانەی خوێنەوەیدا، زەمەنی ئێستا کە ساتی خوێنەوەی ڕۆمانەکەیە، لە بیر دەکات و بۆ ئەوەی هەستی پێ بکات دەگەڕێتەوە سی ودوو ساڵ لە مەوبەر کە ڕژێمی بەعس هەڵەبجەی کیمیا بارانکرد. لەو ڕۆمانەدا، کارەساتەکە گێڕانەوەیەکی مێژوویی و کرنۆلۆژیی نییە، وەك ئەوەی لە مێژوودا هەیە، بەڵکو هێنانەوەی ڕووداوەکەیە بۆ زەمەنی ئێستا ، هەر بۆیەشە کە ڕۆمانەکە دەخوێنینەوە، ئەو کارەساتەمان دێتە بەرچاو وەك ئەوەی ئێستا ڕوویدابێت و خۆمان لە نێو جەرگەی کارەساتەکە بین. ئەم شێوازە لە گێڕانەوەی ڕووداوەکە و بەستنەوەی زەمەنی فیزیکی ڕووداوەکە، بە زەمەنی دەروونی خوێنەرانەوە، فۆڕمێکی هونەری جوانی بە ڕۆمانەکە داوە، کە تیایدا ئەو کارەساتە نابێتە ڕووداوێکی ڕابردووی بەشێك لە مێژوویی خوێناوی ئێمە، بەڵکو وەك کردەیەکی تراژیدی بەردەوام دەبینرێت. ئەمەش جیاکردنەوەی ڕووداوێکی واقیعی و مێژووییە، لە بەرجەستەکردنەوەی هەمان ڕووداو، لە دەقێکی ئەدەبیدا. چونکە لە ئاستی واقیعدا ڕووداو دەبێتە ڕابردوو، بەڵام لە دوو توێی ڕۆماندا، ڕووداو بەردەوامی دەبێت و زەمەن و شوێنەکان دەبڕێت. بۆیە کارەساتەکان لە نێو ڕۆماندا بەسەر ناچن، بەڵکو دەمێننەوە، ئەویش لە پەراوێزی خوێنەوەی ڕۆمانەکەوە بە بەردەوامی و بۆ هەمیشە. ئەم ڕۆمانە، سەرگوزشتەی ژیانی منداڵێکی هەڵەبجەییمان لە سەر زاری خۆی بۆ دەگێڕێتەوە، کە منداڵی وشوێن و یادەوەریی و هەموو پەیوەندییەکی ڕوحی و خۆزانی، لە پەراوێزی ئەو کارەساتەوە لەدەست دەدات و بۆ هەتایە، لە دنیای منداڵی خۆی دادەبڕێت و دەبێتە قوربانییەکی زیندووی ئەو کارەساتە. ئاسۆ، کە پاڵەوان و هاوکات بگێڕەوەی سەرەکی ڕۆمانەکەشە، لە گەڕەکی قاوەچییانی هەڵەبجە دەژیت و ڕزگاربووی ئەنفالە بەدناوەکانە. خۆی و زریانی دایکی و باپیرەیەك، لە ماڵێکدا خەمەکانی دوای ئەنفال کۆی کردوونەتەوە و ئەوەندەی پێ ناچێت، کارەساتێکی دیکەشیان بە سەر دادێت، ئەویش کیمیابارانکردنی هەڵەبجەیە. ئاسۆ لەگەڵ ژێهات و سیوەر، دیاری، لە نێو دنیای منداڵی خۆیان دانە و نازانن لە چرکە ساتێکی کەمدا، لێك دادەبڕێن و قیامەت بە چاوی خۆیان دەبینن. لە پڕ فڕۆکەیەك، گازێك کە بۆنێکی وەك بۆنی سێوی هەیە، دەرژێنێتە سەر شار و لە چرکە ساتێکدا، ژیانی هەموو مرۆڤەکان وسرووشت و بوونەوەرەکانیش، ژێراو ژۆر دەبێت و بۆ هەتایە، ژیان ناگەڕێتەوە پێش ڕوودانی ئەو کارەساتە، ئاسۆ، کە لە بنەڕەتدا منداڵێکی کچە، بەڵام باپیرەی وەك کوڕێك دەیناسێنێت و

بەم شێوەیەش جگە لە زریانی دایکی، کەس هەست بەو دوالیزمیەی کەسیەتی ئاسۆ ناکات. دایکی چەندین جار، هانا وەبەر باپیرەی دەبات، تا ئاسۆ وەك کچ بژیت و ڕەفتار بکات، بەڵام ئەو ڕەتی دەکاتەوە و سووڕ دەبێت لە سەر ئەوەی ئاسۆ پیاوانە بژیت. بە بڕوای من، نهێنی ئەو بە پیاو ناساندنەی ئاسۆ لەلایەن باپیرەیەوە لەوە دایە، کە ئاسۆ و دایکی ڕزگاربووی کارەساتی ئەنفالن، کە سەدان هەزار پیاوی کوردی تێدا لە نێو برا، هێشتنەوەی ئاسۆ لەو ناسنامە پیاوبوونەیەدا، سیمبولێکە بۆ هێشتنەوەی هێز و خۆڕاگریی، ورە و ئازایەتی پیاوی کورد لە دیدی باپیرەیدا. بۆیە باپیرەی تا دەشمرێت ، ئاسۆ وەك منداڵێکی کوڕ دەبینێت. ئاسۆ و دایکی لە پاڵ قوربانی ئەنفال، قوربانی دەستی عومەری شەهلای خۆفرۆشیشن. ئەو عومەرەی هێمای جەلادیی و خۆفرۆشیی و نەبوونی هیچ جۆرە هەست و سۆزێکی مرۆییانەیە و تەنێ لە پێناو بەرژەوەندی خۆی، ئامادەیە هەموو شتێك بکات هەر وەك خۆشی لە ڕۆمانەکەدا دەڵێت:_(مرۆڤ دەبێ تەنها بیر لە پارە بکاتەوە، پارە و هیچی دیکە نا، هیچ شتێك لە پارە گرنگتر نییە. لا 282) بەم شێوەیەش، زریانی دایکی ئاسۆ، وەك کەنیزەیەك لە خزمەتی خۆی دەبینێت. ئەم کارەکتەرە، ڕووێکی ناشرین، هاوکات بۆ بەهای هەموو ئەو خۆفرۆشانە نیشان دەدات، کە لە سەرووبەندی خەباتی شاخ و پێشمەرگایەتیدا، لە سەنگەری دوژمن دابوون و بە دیار کوشتنی هاوشوناس و هاوخوێنەکانییان پێدەکەنین. بۆیەشە بەرجەستەکردنی ئەو کارەکتەرە، بەو شێوازە نامرۆیی و دڵڕەقییە، ناڕاستەوخۆ نیشاندانی ڕووێکی دیکەی مرۆڤی کوردە، کە چۆن جاشێتی و بەرژەوەندیی و خۆفرۆشی، دایماڵیبوون لە هەموو بەهایەکی جوانی مرۆییانە. لێرەوەش عومەری شەهلا، وەك تارمایەکی پڕ لە ترس و تۆقاندن، هاوتەریب لەگەڵ ئاسۆ و زریانی دایکی دەمێنێتەوە، کە گوزارشت لە نامرۆییبوون دڕندەیی خۆی دەکات. حەسەنی سمیل قیت، کارەکتەرێکی دیکەی ڕۆمانەکەیە و خاوەنی چایخانەیەکە لە نێو شاردا. ڕۆمانووس لە وێناکردنەوەی ژیانی کۆمەڵایەتی و مێزیکایی (هاوئاوێتە بوون) هەڵەبجەییەکاندا، ڕەچاوی ئەو تایتمەندییە هەمە جۆرەی لە ژیان و سرووشت و پێکەوە ژیانی هەڵەبجەییەکان لە ڕووی ئایینی و کۆمەڵایەتییەوە کردووە. بۆیەشە کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکشی (هەواسی لانەواز، هەیاس، حەسەنی سمیل قیت، نەشمیل و شوان، دلبەر، دایە خەجی) و گەلێکی دیکەش ڕەنگدانەوەی ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییە کە لە شاری هەڵەبجەدا هەیە. ڕۆمانووس لەو ڕۆمانەدا، لە ڕووی زەمەنییەوە ساتەکانی پێش ڕوودانی کارەساتەکە، بە چەند ڕۆژێك وێنا دەکات و ڕووداوەکانی ڕۆمانەکەش لەو ساتەوە دەست پێ دەکەن، کە بۆچەند ڕۆژێك هەڵەبجە، لە ژێر چنگێکی بە عسدا ئازاد دەکرێت و

خەڵکەکەی هەناسەی ئازادی هەڵدەمژن، بەڵام ئەم ئازادییە، چەند ڕۆژێکی کەم بەردەوام دەبێت و ئیدی شارەکە دەکەوێتە بەر شاڵاوی کیمیابارانکردن و ڕەوتی ژیان لەو شارەدا وێران دەبێت. ئاسۆ، هەر ئەوەندە دەزانێت لەگەڵ ئاپۆڕای خەڵکەکە بەرە و سنوور ڕەو بکات و لە کەشێکی پڕ لە ترس و تۆقاندن، لە نێوان چرکە ساتەکانی مردن و ژیاندا، هەڵەبجە بەرەو گوندی شێخ ڕەش لەو دیو سنوور و کوردستانی ڕۆژهەڵات جێبێڵێت. بەڵام نەهامەتییەکانی ئاسۆ، لێرەشدا کۆتاییان نایەت. لەو کۆچەدا، دایکی ئاسۆ و دایە خەجێش، کە یەکێکی دیکەیە لە کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکە و لەگەڵ ئاسۆ و دایکی بە ناچاری لە ترسی تارمایی مەرگ هەڵاتوون و وەك داپیرەیەك وایە بۆی، هەردووکیان دەمرن. بەمەش ئاسۆ، تەنها و بێ لانە دەمێنێتەوە، هەواسی لانەواوز، کە هەر وادەزانێت ئاسۆ کوریژگەیە، دەبێتە چاودێر و سەرپەرشتیاریی و بەردەوام خۆی و خەمەکانی دەلاوێنێتەوە. بەڵام ئەویش دەڕوات و ئاسۆ جارێکی دیکە تەنها و بێکەس، لە نێو چادرێکی چادرگەی ئاوارەکاندا، لە نزیك گۆڕستانی گوندەکە دەمێنێتەوە و ڕۆژێك بە ڕێکەوت پێ دەگوترێت کە دەبردرێتە بنکەی چاودێری بێ لانەکان، بەڵام ئەو، چونکە هەر بە خەیاڵی گەڕانەوە بۆ دار و پەردووی هەڵەبجە دەژیت، بۆیە نزا لەسەر مەرقەدی شێخی سەڵان دەکات، کە نەیبەنە ئەو شوێنە. نزاکەی گیر دەبێت، بەڵام بە داخەوە بە هاتنەوەی عومەری شەهلا و دۆزینەوەی لە چادرگەکەدا، تا ئێوارەیەکییان عومەری شەهلا، خۆی دەکات بە چادرگەی ئاسۆ و جارێکی دیکە، تارمایی ڕاستەقینەی ئەو جەلادە دەگەڕێتەوە، کە لە شاری هەڵەبجە، وەك سێبەر بە دوایانەوە بوو. بەهۆی ئەو ترس و فۆبیایەی عومەری شەهلاش لە ڕابردوودا، کە لە ناخ و دەروونی ئاسۆ جێی هێشتووە، ناتوانێت هیچ بکات. بۆیە عومەری شەهلا، دەستە جلێکی کچانەی بۆ دەکرێت و دەیباتە تاران و دواتریش وەك منداڵێکی کارکەری سەر شەقام، دەیکاتە فرۆشیاریی گۆڵەویی لە بەردەم مزگەوتێك بە مەبەستی سیخوڕیکردن. واتا عومەری شەهلا دەیەوێت ئاسۆ لە سەر هەمان نەزمی ژیانی ئەو، کە پارە لای هەموو شتێکە، بژیت و لە پێناو پارەدا هەموو کارێك بکات. ئاسۆ لە نێو ئەو ژیانە دەمێنێتەوە، تا دواجار ماریا بە هانایەوە دەچێت و جەنگی ئێران و عێراقیش کۆتایی دێت، بەڵام دوای چی؟ دوای ئەوەی بۆ هەتا هەتایەش خەونی منداڵی و ژیانی ئاسۆش کۆتاییان دێت و ڕوو لە هەر شوێنێك دەکات، تارمایی مەرگ و سێبەری کارەساتی هەڵەبجە و عومەری شەهلای بە خەیاڵ بەسەرەوەیە. بە ونبوونی عومەری شەهلاش، کۆتایی بە ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە دێت.ڕۆماننووس بە شێوەیەك وەسفی عومەری شەهلا دەکات، کە خوێنەر وێنەیەکی قێزەوەن و ناشرینی ئەو

کارەکتەرە، لە هزر و ڕوانینی خۆی دروست دەکات و بۆ ئەوەی بینیبێتی، ڕقی لێ دەبێتەوە و هەستی هاوسۆزیی بۆ ئاسۆ و دایکی کە قوربانی دەستی ئەو خۆفرۆشەن لادروست دەبێت.. ئەم ڕۆمانە، کارەساتی هەڵبجەی لە فۆرمێکی ئەدەبی جواندا بەرجەستە کردۆتەوە و جارێکی دیکە ئەو تراژیدیایەمان دێنێتەوە بەرچاو، لە ڕێگەی کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکەوە. ڕۆمانەکە، هەڵبجەییەکان و مرۆڤی کوردیش، وەك قوربانی دەستی ڕژێمێکی فاشی و دڕندە پیشان دەدات، کە چۆن قەدەغەترین چەکی کیمیای لە سەر تاقیکرایەوە. ئاسۆ، گوزارشت لە هەموو ئەو منداڵە هەڵبجەییانە دەکات، کە بوونە قوربانی و تاکو ئێستاش، لە نێو ئەو یادەوەرییە تاڵ و تراژیدیە دەژین. بێگومان ئێمە بۆ ئەوەی کارەساتەکانمان لە دووتوێی لاپەڕەکانی مێژوودا بە نەمری بهێڵینەوە، دەبێ لە یادەوەریی و لە ژیانماندا، هەمیشە بەردەوام بن و نە بنە مێژوو. ئەدەب بە گشتی و ڕۆمانیش بە تایبەتی، ڕێگەیەکە بۆ هێشتنەوەی کارەساتەکان و بەرز ڕاگرتنیان، بۆ ئەوەی هاوتەریب لەگەڵ زەمەن و سەردەمەکاندا، کارەساتەکان هەمیشە لە یادەوەریمان بمێننەوە و نەچنە پەراوێزی مێژوو. دواجار دەستخۆشانە لە (ڕێباز مستەفا) ی وەرگێڕی ڕۆمانەکە دەکەم، وەك کارە کانی دیکەی، ئەو ڕۆمانەشی بە زمانێکی کوردییانەی یەکجار جوان و پەتی وەرگێڕاوە و خوێنەر کە دەیخوێنێتەوە، زمانی کوردی لاشیرین دەبێت و ئاشنای چەندین وشەو دەربڕینی پەتی کوردانە دەبێت و هاوکات شانازیش بە زمانەکەیەوە دەکات.

- پەراوێز: ناوی ڕۆمان: قوربانی ژمارە 256، نووسینی: گەلاوێژ نەزەریان، وەرگێڕانی: ڕێباز مستەفا، ساڵی چاپ -2022.
- ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ، ژمارە (1230) ی ڕۆژی 30/6/2022 بڵاوکراوەتەوە.